

❖ Різновиди ляльок в театрі та мультиплікації.
Конструювання лялькового персонажа.

❖ Використання простої шрифтової композиції під час створення ескізу театральної афіші.

❖ Передавання святкового настрою за допомогою кольору та декору в тематичній композиції.

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

«Веселе свято», «Спортивні ігри», «Чудесний хор», ілюстрації до казок («Кіт у чоботях», «Дюймовочка», «Івасик-Телесик» тощо), «Образ дитячого театру», «Театральна маска», «Костюм для театрального героя», «Костюм до образу Квітки», «Персонаж лялькового театру», «Пальцева голівка», «Афіша до дитячої вистави», «На арені цирку (клоуни, жонглери, дресирувальники, фокусники, акробати)» (індивідуальна, групова та колективна форми роботи) тощо.

Матеріали та техніка виконання (на вибір):

гуаш, акварель, олівці, фломастери, кулькові та гелеві ручки, воскові крейди, пастель, пластилін, солоне тісто; білий, кольоровий папір, картон, підручні матеріали тощо.

Аплікація, колаж (з використанням тканини, кольорових вірізок з поліграфічної продукції), ліплення, об'ємна паперопластика (на основі простих геометричних тіл), графічні, живописні та змішані техніки.

оздоблення одягу (театрального, національного та ін.) декором (вишивкою, аплікацією тощо);

уміє (на елементарному рівні та за допомогою вчителя): створювати багатофігурну композицію;

виділяти головне в композиції (розміром, розміщенням, кольором, контрастом);

передавати образність, характер маски засобами паперопластики;

передавати індивідуальні характеристики героїв казок через особливості зовнішніх ознак та одягу;

створювати на основі елементарних прийомів трансформації паперу напівоб'ємні декоративні образи-маски (за умови поетапного керівництва вчителя);

узгоджувати просту шрифтову композицію з малюнком; передавати святковий настрій у тематичній композиції за допомогою кольору та декору;

дотримується:

правил безпечного користування художніми матеріалами та інструментами, ножицями, клеєм;

володіє:

навичками раціональної організації робочого місця; елементарними навичками роботи в колективі.

Узагальнення — 2 години

(Далі буде).

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

СВІТЛА І ЩЕДРА МУДРІСТЬ УЧИТЕЛЯ* (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАМАРИ ЦВЕЛИХ)

Тамара Іванівна Цвелих була не просто вірцевим науковим керівником, а рідною, дуже близькою і дорогою мені людиною.

Наша перша зустріч відбулася на початку 70-х років під час семінару в УНДІП. Це було після трагічної смерті моєї матері, й Тамара Іванівна знайшла щирі, сердечні слова співчуття. Потім запропонувала писати дисертацію з проблем естетичного виховання сільських школярів. Це й стало в майбутньому темою моєї кандидатської дисертації. Саме за її допомогою я написала кандидатську дисертацію, а потім монографію «Естетичне виховання в сільській школі».

На все життя мені запам'ятались наші спільні поїздки на наукові конференції в Тбілісі та Єреван. Ми багато спілкувалися, жили в одному номері. У нас виробилися дуже близькі погляди на низку естетичних та педагогічних проблем, що хвилювали тоді людей.

Познайомилась також з її чоловіком, Анатолієм Іллічем Костенком, відомим письменником, автором книги «Леся

Українка» з серії «ЖЗЛ». Це була дуже інтелегентна, ерудована людина. Він багато розповідав про поїздку на Кос-Арал – місцями заслання Т. Шевченка.

Саме Тамарі Іванівні я завдячую своїм становленням як ученої: почавши з посади завідувачки кабінету естетичного виховання Рівненського обласного інституту удосконалення вчителів, стала науковим працівником, автором низки друкованих робіт; здобула наукове звання професора; викладала в Рівненському, Ізмаїльському педагогічних інститутах, а зараз – у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Ушинського.

І хоч де б я працювала, де б жила, завжди пам'ятаю світлу, чуйну, талановиту людину, мою наукову матір Тамару Іванівну Цвелих.

Ніна Кавалерова,
професор Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського

* Продовження на стор. 15, 60–62.

Варіативний матеріал для сприймання

Українська народна пісня «Діду мій, дударик» в обробці М. Леонтовича; Ф. Мендельсон. «Пісня без слів» (на вибір); Е. Гріг. «Ранок»; Дж. Верді. Марш із опери «Аїда»; Ф. Шопен. «Ноктюрн»; Т. Альбіноні. «Адажіо»; Й. Пахельбель. «Канон»; М. Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай»; О. Александров «Священна війна»; В. Бєлий. «Орлятко»; Р. Щєдрін. «Ніч», «Золоті рибки», «Цар Горох» з балету «Горбоконик»; М. Колесса. «В горах».

Основний матеріал для виконання

Французька народна пісня «Пастух»; М. Катричко. «Писанка»; «Класне рондо»; М. Ведмедєря. «Природа просить порятунку»; українська народна пісня «Соловесчку, сватку, сватку»; українська народна пісня в обробці К. Стеценка «Ой на горі жито»; Т. Попатенко. «Ось яка бабуся».

Додатковий матеріал для виконання

Ю. Михайленко. «Грає веснонька»; А. Житкевич. «Ой весно, весно»; Р. Бойко. Хор «Світи нам, сонечко» з опери «Пісенька в лісі»; О. Пахмутова. «На вулиці Миру»; М. Рожко. «Кольорове свято»; українські веснянки «Жучок», «Скочила коза з воза»; Б. Фільц. «Жук-жученко»; П. Синявський. «Місячний човник».

Варіативний матеріал для виконання

Українські народні пісні, веснянки, заклички («Зірвалася хуртовина» та ін.); Р. Рустамов. «Пісня про барабанщика»; стрілецька пісня «Гей, там на горі Січ іде»; естонська народна пісня «У кожного свій музичний інструмент»; І. Тучак. «Добридень, Україно»; В. Верховинець. «Гей, військо йде»; О. Лобова. «Лине музика літа»; пісні з мультфільмів (на вибір).

Матеріал для музикування та виконання в русі

Українські троїсті музики (на вибір); українські народні пісні «Бігла кізка топиться», «Мости»; В.Верховинець. Пісні-ігри «У вишневому садочку», «Шум»; А. Філіпенко. «Пісня веселки».

(Далі буде).

виразно виконує:

пісні, дотримуючись основних правил співу;

користується:

музичною термінологією (у межах програмового матеріалу);

дотримується правил:

поведінки у класі, на концерті, у театрі;

слухання музики, співу.

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

СВІТЛА І ЩЕДРА МУДРІСТЬ УЧИТЕЛЯ*

Тамара Іванівна Цвєлих – людина, знайомство і спільна робота з якою для багатьох стали доленосними. Гармонійне поєднання в одній особі вченого-теоретика і педагога-практика, енергії та незалежності думки, широкого кола уподобань – усе це підіймало її, а разом з нею і нас, її учнів, над самими собою.

Наведу тут декілька наукових принципів керівництва здобувачами й аспірантами, які вона сповідувала, а саме:

– ґрунтовно вивчати теорію питання, яке досліджуєш; для цього аналізувати не тільки суто фахову літературу, а й науково-популярну (тоді це були журнали «Наука і життя», «Наука і релігія», «Юный техник» та деякі інші, на шпальтах яких у 70–80 рр. минулого століття талановиті вчені друкували цікаві гіпотези, концепції або результати вже досягнутого); обов'язково читати й спеціальну літературу іноземними мовами;

– не повторюватись у статтях; сама Тамара Іванівна кожного разу писала про щось нове в галузі морально-

естетичного виховання, і всі ми буквально «ганялись» у пошуках цих збірників, що виходили не тільки в Україні, а й Москві, Єревані, Тбілісі, аби сприйняти її нову оригінальну наукову думку і потім, скориставшись цим орієнтиром, спробувати поглибити цю тему під її науковим керівництвом;

– не їздити у відрядження до Москви (в СРСР відрядження до Москви давали аспірантам раз на рік), поки не напишеш усю дисертацію в першому варіанті, аби переконатись, що подібної до твоєї дисертації немає, і ти написав її самостійно.

Ці та багато інших ідей Тамари Іванівни проросли в працях її учнів, які з вдячністю пам'ятають свою улюблену вчительку.

Наталія Миропольська,

зав. лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор пед. наук, професор

* Продовження. Початок на стор.10. Закінчення на стор. 60–62.

(Осман Хамді Бей «Музики», Раві Варма «Жінка, що грає на ситарі», Кунде Ванг «Жінка з флейтою»).

● Що є спільного в західних і східних танцях, зображених художниками? У яких країнах виконують ці танці? (Д. Герхарц «Фламенко», Н. Кондюріна «Танок з віялами», Кунде Ванг «Танок з віялами»).

● Порівняйте засоби виразності, за допомогою яких митці Заходу і Сходу відображають рух у творах різних видів мистецтв (І. Айвазовський «Дев'ятий вал», Кацусіка Хокусай «Велика хвиля», Чан Сін «Звукова хвиля»), музика А. Вівальді «Шторм» («Гори року. Літо»).

Розбурхане море!
Але до острова Садо
Є ще й Молочний Шлях.

(М. Басьо)

8. Рефлексія.

● Порівняйте живописні твори художників Японії, Китаю та України (Охара Косон «Павич на сосні», Ліу Жуйїн «Квіти і птахи», М. Примаченко «Павич у квітах» – роботи можна демонструвати під музику – японську, китайську чи українську).

● Що поєднує ці твори і чим вони відрізняються? (Схожий сюжет, відмінне: матеріали, техніка виконання, кольорова гама тощо).

9. Підсумок уроку.

Як ви бачите, культура Сходу своєрідна, має свої особливості. І хоча вона дуже сильно відрізняється від культур західних країн, деякі спільні риси можна знайти між на-

К. Хокусай. Велика хвиля

Чан Сін. Звукова хвиля

І. Айвазовський. Дев'ятий вал (фрагмент)

шими культурами. І це, насамперед, – прагнення краси, досконалості, одвічні людські цінності.

Домашнє завдання: Створити живописну тематичну композицію «Пташка у квітах» у стилі «Квіти-птахи» або у стилі петриківського розпису.

(Див. другу, третю та четверту стор. кольорової вкладки).

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

СВІТЛА І ЩЕДРА МУДРІСТЬ УЧИТЕЛЯ*

З Тамарою Іванівною Цвєлих я познайомилася влітку 1955 року під час вступних іспитів до аспірантури. На той час вона працювала головним редактором журналу «Дошкільне виховання» та в Інституті педагогіки – за сумісництвом. Тодішній директор інституту Савва Христофорович Чавдаров, великий поборник естетичного виховання учнів, вірив у свою обдаровану аспірантку Т. Цвєлих (він був її науковим керівником) і пов'язував з нею майбутню підготовку наукових кадрів з питань естетичного виховання. І Тамара Іванівна виправдала його довіру, ставши згодом засновником сучасної української школи естетичного виховання.

З першої зустрічі зачарували її сині очі, гарне русяве волосся, сонячна усмішка, яка завжди прикрашала її інтелігентне обличчя, і зі смаком дібраний одяг.

З Тамарою Іванівною завжди було цікаво спілкуватися, бо вона мала безліч захоплень. Педагогіка і психологія, філософія і соціологія, мистецтво і кібернетика, ландшафтна архітектура, природа, каміння, тварини, квіти... І кожний проведений з нею день був новим відкриттям.

Тамара Іванівна завжди залишалася дивовижною жінкою в усьому. Скажімо, навіть у відділі кадрів Інституту не могли назвати точний рік її народження – 1910 чи 1912. Дати різнилися у паспорті й партквитку. Не випадково нині ми, її колишні аспіранти, вшановуємо її століття двічі... Але точно знаємо, що Тамара Іванівна народилася в м. Кременчуку на Полтавщині весняного 24 квітня. Вона дуже любила цей день і казала: «Це тільки мій день!»

Т. Цвєлих навчалася філології в Харківському, а згодом Київському державному університеті ім. Тараса Шевчен-

* Закінчення. Початок на стор. 10, 15.

ка. Вчителювала в Пиропівській СШ на Київщині, а з 1939 року і до початку Великої Вітчизняної війни виконувала обов'язки наукового співробітника з художнього виховання Київського обласного інституту вдосконалення вчителів. Роки війни Тамара Іванівна перебувала з трьома маленькими дітьми і старенькою хворою матір'ю у родичів на Курській землі. У другій половині 40-х років працювала в Комісії Великої Вітчизняної війни при ЦК Компартії України, одночасно навчаючись в аспірантурі. Маючи доступ до унікальних документів, пов'язаних із діяльністю підпільної організації «Молода гвардія», що діяла під час війни в Краснодарі, Тамара Іванівна саме на основі цих матеріалів написала кандидатську дисертацію на тему «Комсомольська підпільна організація «Молода гвардія» і її значення для виховання радянської молоді», здобула науковий ступінь кандидата педагогічних наук.

Щоб поставити на ноги неповнолітніх дітей, батько яких загинув на фронті, Тамарі Іванівні доводилося багато працювати. Вона мала велике навантаження в Київському педагогічному інституті ім. О. М. Горького як декан педагогічного факультету й куратор групи, а з 1956 року повністю перейшла до НДІП, де очолила відділ педагогіки. Саме в цьому Інституті розквітнув її багатогранний талант ученого й керівника семінару політосвіти, яскравого лектора. Надзвичайно корисними для аспірантів і пошукувачів були

семінари з теорії та історії педагогіки, які Тамара Іванівна проводила раз на тиждень після закінчення робочого дня.

Т. Цвєлих прагнула створити систему естетичного виховання в Україні. Добре обізнана із зарубіжною педагогічною літературою, вона хотіла все найкраще перенести в українську школу. І в 1964 р. «естетична» частина очолюваного нею відділу морально-естетичного виховання розробила під її керівництвом «Орієнтовну програму з естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи». Керувала також авторською групою з розробки Програми морального виховання учнів різних вікових груп разом із співробітниками двох Інститутів – педагогіки і психології. Вона завжди мріяла про автономію естетичного підрозділу в Інституті. Ця ідея реалізувалася лише у 1970 р.

Надзвичайно широка ерудиція Т. Цвєлих дозволила їй керувати великим спектром наукових тем – від естетичного до статевого виховання – і підготувати понад три десятки кандидатів наук. Дехто з них (В. Бутенко, С. Жупанин, Н. Миропольська, Л. Коваль, В. Лизанчук) стали докторами наук і професорами, а двоє (В. Бутенко, Л. Коваль) – ще й членами-кореспондентами НАПН України.

Спілкування з Тамарою Іванівною завжди заряджало доброю енергетикою.

Людмила Хлебникова,

канд. пед. наук, Інститут проблем виховання НАПН України

Тамара Іванівна Цвєлих належала до тих особистостей, які наділені багатограним талантом ставитись до навколишнього: людей, тварин і речей, – з надзвичайною любов'ю, розумінням і співпереживанням, а також умінням передавати квінтесенцію цього ставлення через розуміння прекрасного. Класичні, метафізичні та езотеричні знання складали знакову систему її поглядів, основними елементами якої були оригінальні ідеї, духовні цінності й активна соціальна позиція. Її талант вражав яскравими знахідками і несподіваними трансформаціями їх у практичний досвід сьогодення, вболіванням за долю людства і кожної конкретної особистості. Вона була воістину людиною планетарного мислення. Її лекції сприймали однаково захоплено провідні вчені і школярі, її міркування та висновки були глибокими, системними, надихаючими. Вони спонукали до творчості й володіли особливим катарсичним ефектом, який неможливо забути навіть через багато років. Саме тому її любили всі й тягнулися до цієї вишуканої, світлої і теплої зірки: співробітники, аспіранти, докторанти. Її ім'я було своєрідним гарантом новизни, якості, оригінальності й достовірності кожної наукової роботи, в якій вона виступала науковим керівником. Для мене Тамара Іванівна була особистістю, яка виховала мене духовно й естетично, вразила своєю оптимістичною вірою у те, що кожна людина є талановитою і здатною розвинути свій по-

тенціал за сприятливих умов. Ці умови вона сама створювала, виступуючи, вирощуючи й підштовхуючи кожного із нас до творчості – ненав'язливо, непомітно, постійно і невтомно. Її ненаписана система керівництва науковими роботами посила нелегке місце в діяльності кожного вихованця її школи, надійніше за будь-яку наукову працю і значиміше за солідні наукові томи настанов і вказівок.

Життя Тамари Іванівни не обмежувалося стінами науково-дослідної установи. Вона була людиною дії: сміливо дискутувала із сучасними підлітками на теми моралі, музики, мистецтва, архітектури, живопису; давала професійні консультації батькам з питань роботи з важкими дітьми; відстоювала проблеми людяного ставлення до тварин у суперечках з чиновниками різного рівня... У будь-якій складній ситуації сила її переконань, тактовність і особлива манера спілкування мали надзвичайний вплив, викликали повагу до цієї маленької і тендітної жінки з чарівними голубими очима.

Вона завжди поспішала: зустрітися с пошукачами, які безперервно очікували на неї та її консультації у відділі естетичного виховання; поспілкуватися з майбутніми видатними філософами, психологами, учителями; зайти до бібліотеки й отримати найсвіжіші книги та журнали, передивитися їх і відразу схопити головне, концептуальне; поїхати на завод, де виготовляють глечики, та зачарувати простих

працівників своїми професійними спостереженнями, а по дорозі до Києва розгорнути дискусію про тезаурус педагогіки; допомогти аспірантові або лаборанту у вирішенні житлової або особистої проблеми; хоча б на хвилюку помилуватися новими надходженнями в художньому салоні, поділитися своїми враженнями і ще багато чого, що залишилося у відчуттях причетності до простої і великої Людини.

❖ ❖ ❖
**Тут духу могутнього горіння,
тут витонченого життя цвіт.**
(Ф. Тютчев)

Є люди, життєвий шлях яких підпорядкований безкорисливому, цілеспрямованому служінню одній ідеї, яка визначає весь стиль їхньої життєдіяльності. Для Тамари Іванівни Цвєлих такою ідеєю була педагогіка з її надзадачею: виховання досконалої особистості. З першого ж знайомства мене вразив її образ, у якому гармонійно поєдналась чарівність особистості і духовна глибина її ідей. Відчувалась у ній натура самобуття, яка мислить масштабними стратегіями, володіє невичерпним запасом знань і художніх вражень. Вражала відкритість, сміливість її поглядів, котрі не вміщувалися в ідеологічні кліше того часу. Т. Цвєлих була представницею національної інтелігенції, яка зазнала непоправних втрат у роки політичних репресій (її чоловік – А. І. Костенко, відомий літературознавець, провів у концтаборах і заслання сімнадцять років), чудом вижила і стала острівцем тієї духовної культури, якої не торкнулась корозія кон'юнктури. Працюючи з аспірантами над різними проблемами виховання особистості, Тамара Іванівна незмінно підкреслювала ідею вільного прояву духу і його поривання до перетворення, насамперед себе.

❖ ❖ ❖
Давно відлетів у минуле той сонячний червневий день 1975 року, коли мені, випускниці Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, пощастило вперше зустрітись з глибоко ерудованою та водночас привітною і простою у спілкуванні – Тамарою Іванівною Цвєлих. Людиною-Особистістю, Людиною-Учителем, Людиною-Другом.

Відтоді впродовж шістнадцяти років я мала велике щастя знати, набувати життєвого й науково-педагогічного досвіду, співпрацювати з цією дивовижною жінкою-вченою, яка щедро віддавала кожному з нас, її учнів, аспірантів, докторантів та колег своє серце, духовні й інтелектуальні скарби, доброту й повагу, відданість справі естетичного виховання, наймовірно сучасні ідеї та сміливі мрії; а ще – дарувала відчуття свободи й впевненості у виборі та обов'язковому досягненні мети; допомагала зрозуміти самого себе, усвідомити, хто ти є і що маєш зробити в житті.

Тамара Іванівна залишилася в нас, нашій емоційній пам'яті, наших діях, нашому світосприйнятті. Вона живе у творчості її учнів, які вдячно схиляють голову перед своїм УЧИТЕЛЕМ.

Лариса Коваль,
доктор пед. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Т. І. Цвєлих була, безсумнівно, людиною енциклопедичної освіченості; глибоко знала й учила нас спиратися на найновіші досягнення наукової думки; увесь спектр знань про людину, весь світ мистецтва був у фокусі її зору. При цьому її ерудиція не пригнічувала, а звеличувала. У ній світилась яскрава людська самосвідомість: дух, творчість – усе, що визначає внутрішній світ людини, її особистим інтелектом розпросторювалось у безмежність.

Формуючи душі на шляхах пізнання і переживання прекрасного, Тамара Іванівна готувала своїх вихованців до самостійного творчого сходження, у процесі якого відкривався і сам «сенс творчості» (М. Бердяєв), і сенс «творення, що триває» (В. Гете).

Під керівництвом Т. І. Цвєлих народжувались серйозні й оригінальні дослідження, в яких вгадувалися масштаб керівника й багатоманітність культурних векторів, вкладених у кожну роботу. Пунктирно накреслені вченою перспективні шляхи досліджень, були згодом розвинуті її учнями й послідовниками, і тому можна говорити про «школу Т. І. Цвєлих» як внесок у національну культуру.

Ірина Лісовська,
канд. пед. наук, професор
(Одеська Національна музична академія)

❖ ❖ ❖
Як винятково інноваційні сприймаються сьогодні наставови Тамари Іванівни, що кожен педагог має розвивати і збагачувати в учнів та в самому собі образне мислення, творчий потенціал, асоціативний фонд та емоційно-ціннісний досвід.

На все життя Тамара Іванівна запам'яталася своєю цілісністю, гармонійністю, внутрішньою і зовнішньою красою. Завжди вражало в ній поєднання світлої і щедрої мудрості, теплоти, ніжності й скромності з надзвичайною силою волі, переконаннями та почуттям високої людської гідності. Дуже вдячна долі, яка подарувала щастя бути ученицею й аспіранткою Тамари Іванівни Цвєлих.

Низький уклін, світла пам'ять та велика вдячність прекрасній Людині, моєму наставнику й Учителю.

Світлана Коновець,
канд. пед. наук, ст. науковий співробітник,
учитель-методист (м. Київ)